

Kielikoulusta yliopistoon Kääntäjänkoulutuksen historiaa 1960-luvulta 1980-luvulle

Outi Paloposki
Turun yliopisto

Riitta Jääskeläinen
Itä-Suomen yliopisto

<https://doi.org/10.61200/mikael.152218>

Abstract

The article examines the history of translator training in Finland. The planning for the new training took place in the early 1960's and led to the birth of Language Institutes in the towns of Turku and Tampere (1966) and later in Savonlinna (1968) and Kouvola (1971). This new type of language studies was largely based on the need to adapt third level education, both in terms of the mid-sixties demographic changes and of the perceived need for professional education. The institutes first gave two-year courses in one language; soon a third year and another language were added to the training programmes to improve the graduates' employment prospects. In 1981 Language Institutes became part of the Finnish university system and the institutes were remodelled into degree programmes in Translation and Interpreting. These developments are examined in the light of archived documents, with a view to shedding light onto the educational but also the material environments of translator training.

Keywords: translator training, language institute, professionalisation

Avainsanat: kääntäjänkoulutus, Kieli-instituutti, ammattisuuntautuneisuus

1 Johdanto

Tarkastelemme tässä artikkelissa suomalaisen kääntäjänkoulutuksen historian alkuvaiheita kieli-instituuttien synnystä niiden yliopistollistumiseen. Tutkimus sijoittuu oppihistorian alaan ja hyödyntää aikuiskoulutuksen historiaa (Heikkinen, Pätäri & Teräsahde 2019). Kieli-instituuttien historia on osa Suomen koulutusjärjestelmän historiaa, ja kieli-instituutit ja niiden liittäminen korkeakouluihin kertovat alan koulutuksen ja ammattien arvostuksesta, koulutuspoluista ja niihin liittyvistä koulutus-, tieto- ja tiedekäsityksistä sekä siitä, miten kääntäminen ja sen opettaminen on eri aikoina hahmotettu. Käsillä oleva artikkeli keskittyy kieli-instituuttiaikaan (1966–1981) ja sitä edeltäneisiin pohdintoihin koulutuksen tarpeellisuudesta ja suuntaviivoista; lopussa luodaan lyhyt katsaus myös

Laura Ivaska, Outi Paloposki & Leena Salmi (toim.) 2024

Mikael

Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen aikakauslehti 17:3, s. 332–346

Finsk tidskrift för översättnings- och tolkningsforskning 17:3, s. 332–346

Finnish Journal of Translation and Interpreting Studies 17:3, p. 332–346

yliopistollisiin vaiheisiin. Tieteellisyyden ja/tai käytännöllisyyden korostuminen ja yhteisvaikutus antavat oman leimansa kääntäjien koulutuksen historialle.

Artikkeli käsittelee myös opetuksen ja opiskelun konkretiaa. Lähteinä on esityksiä ja komiteamietintöjä, kääntäjänkoulutuksesta aiemmin kirjoitettuja historiikkeja, toimijoiden omia kirjoituksia ja haastatteluja ja Turun kieli-instituutin arkistolähteitä. Arkistoaineistot kertovat koulutuksen yleisestä kehityksestä, sillä ne käsittävät kieli-instituuttien johtajien neuvottelupöytäkirjoja, kieli-instituuttien välistä kirjeenvaihtoa ajankohtaisista asioista ja yhteisiä kannanottoja. Koska koulutus oli valtakunnallisesti säänneltyä, kieli-instituutteja koskivat pääosin samat hallinnolliset ja pedagogiset periaatteet ja ohjeistukset.

2 Koulutuspolitiikka kulmakivenä

Kääntäjien ja tulkkien koulutuksen aloittaminen Suomessa 1960-luvulla oli suoraan sidoksissa ajan koulutuspoliittisiin tavoitteisiin. Perustamalla kieli-instituutit Tampereelle ja Turkuun 1966 (myöhemmin myös Savonlinnaan ja Kouvolaan) haluttiin ennakoida kasvavia ylioppilasmääriä ja tarjota koulutuspolkuja siten, että koulutus vastaisi ”elinkeinoelämässä ja hallinnossa selvästi ilmenevää tarvetta” (Pohls 1989: 260). Yliopistolaitoksen laajeneminen ja hajasijoitus on perua samoilta ajoilta (Numminen 2018: 157–158). Vaikka kääntäjänkoulutus oli vakiintumassa kansainvälisestäkin näihin aikoihin, ei alkuaikojen esityksistä eikä komiteamietinnöistä löydy viittauksia muiden maiden käytäntöihin. Ainakin Turun kieli-instituuttiin kuitenkin tilattiin tai saatiin erityisesti saksalaisten kääntäjänkoulutuslaitosten opetusohjelmia.

Kääntäjänkoulutuksen historia on osa laajempaa koulutushistoriaa. Keskustelua koulutuspolitiikasta ja ammattitutkinnoista oli käyty 1950-luvulta lähtien, kun suurten ikäluokkien valmistumista ylioppilaksi oli ennakoitu (Pohls 1989: 258). Korkeakoulutuksen ulkopuolelle oli Tilastollisen päätoimiston (myöh. Tilastokeskus) ennusteen mukaan jäämässä 25 000 ylioppilasta jo vuosien 1960–1965 aikana, ja varsinainen ylioppilastulva oli odotettavissa vuodesta 1965 eteenpäin (mt. 259). Suunnittelussa oli mukana useita asiantuntijajärjestöjä, virkamiehiä ja selvitystoimikuntia. Vuonna 1958 *Suomen Työ*, Suomalaisen Työn Liiton lehti, julkaisi kauppa- ja teollisuusministeriön ammattikasvatusosaston päällikön Aarno Niinin artikkelin aiheesta; samana vuonna Akava sai Suomen Kulttuurirahaston stipendin ylioppilaiden jatkokoulutusta käsittelevään tutkimukseen. Oman selvityksensä perusteella ehdotti Väestöliiton tutkija Antero Peräläinen ylioppilas pohjaisen koulutuksen lisäämistä kaupallisiin ja palveluammatteihin. (mt. 258–259.) Nykyisin niinkin erilaisilta näyttävät toimijat kuin Väestöliitto ja Suomen Kulttuurirahasto perustivat yhteisen koulutusneuvoston käsittelemään koulutuspolitiikkaa. Väestöliiton rekisteri-ilmoituksen mukaan 14.2.1941 liiton ”tarkoituksena on levittää tietoa väestön lukumäärän ja laadun merkityksestä niin kansan olemassaololle kuin sen aineelliselle ja henkiselle edistykselle” (Alkio ym. 2001: s.p.), ja sillä on ollut vahva rooli myös koulutuksen kehittämisessä. Mukana keskusteluissa oli Suomen ylioppilaskuntien liitto ja myöhemmin opetusministerinäkin toimineen Jaakko Itälän toimikunta. Kääntäminen ja tulkkaus eivät olleet ainoat alat, jotka nostettiin esille mahdollisina lisäkoulutuskoh-

teina: Suomen Kulttuurirahaston ja Väestöliiton koulutusneuvosto pohti koulutuksen lisäämistä tai aloittamista ”kieli-, sihteeri-, kanslisti-, laboratorio-, sairaanhoitoalan ja opistoinsinöörien” kohdalla (Pohls 1989: 260).

3 ”Samaan aikaan toisaalla”

Myös yliopistoissa pohdittiin kielikoulutuksen suuntaa. Vuonna 1962 Turun yliopisto antoi englannin professori Y. M. Bieselle tehtäväksi tutkia mahdollisuuksia järjestää ”kielenkääntäjän tutkinto”. Vuotta myöhemmin silloinen Yhteiskunnallinen korkeakoulu puolestaan pyysi germaanisen filologian professori Erik Erämetsää selvittämään käytännön kielenopetusta. Väestöliiton ja Kulttuurirahaston koulutusneuvosto pyysi tästä kuulutuaan Bieseä ja Erämetsää yhteistyöhön. (Pohls 1989.) Biesen ja Erämetsän (1963) esityksiä, ”miten kielenkääntäjä- ja tulkikoulutus olisi maassamme järjestettävä” toimi pohjana Kulttuurirahaston ja Väestöliiton opetusministeriölle tekemälle ehdotukselle. Opetusministeriön asettama toimikunta, niin kutsuttu kielikoulutustoimikunta, jätti mietintönsä 30.10.1964 (KM 1964).

Biesen ja Erämetsän tehtävä oli alun perin korkeakoulujen kielikoulutuksen, ei hallinnon väestöennusteiden ja koulutuspoliittisten tavoitteiden sanelema. Niinpä heidän esityksessään lähdettiin liikkeelle pikemminkin työvoimapulasta kuin koulutuksen laajentamisesta väestöennusteiden mukaan. Mahdollisia hakijoita pohdittaessa todetaan kyllä ”ylioppilastulva”; ylioppilasjoukko jolla on jo valmiiksi hyvä kielten peruskoulutus. Esityksen kantava argumentti oli huoli, että koulutuksen puuttuessa ”hakeutuu kielitoimistoihin kääntäjän tehtäviin henkilöitä, joilta puuttuvat tarvittavat tiedot ja taidot ja joiden työn tulokset näin ollen ovat hyvin heikkoja.” (Biese ja Erämetsä 1963: 1.) Lausuma saattaa perustua Erämetsän kokemuksiin Helsingin kauppakorkeakoulun englannin kielen ja kauppakirjeenvaihdon opettajana ja lehtorina 1951–1962, ennen kuin hän siirtyi Jyväskylään professoriksi: Erämetsän muistokirjoituksen myöhemmin kirjoittanut Matti Luukkainen (1999) toteaa, että Erämetsä oli lehtorina ”kiinnittänyt huomiota kielenkääntäjien tapaan kääntää yksittäisiä sanoja tarkkailematta riittävästi asiayhteyttä”. Myös elinkeinoelämä vaikutti vahvasti koulutuspolitiikkaan 1950–1960-lukujen taitteessa. Tämä näkyy perusteluissa, joissa vedottiin erityisesti liike-elämän tarpeisiin: kauppa- ja teollisuusministeriön alainen ammattikasvatushallitus ja ammattienedistämislaitos toimivat yhteistyössä Suomen vientiteollisuuden kanssa koulutuksen järjestämisessä (Heikkinen, Pätäri ja Teräsahde 2019: 100).

Biesen ja Erämetsän visioimassa kaksivuotisessa ’kielikoulussa’ yhden kielen katsottiin riittävän. Oppilaille annettaisiin ”yhden vieraan kielen hyvä suullinen taito sekä kyky kirjallisesti ja suullisesti vaivatta kääntää suomesta ko. kielelle (ja päinvastoin) yleistekstiä sekä kahden erikoisalnan erikoistekstiä” (s. 3). Lisäksi koulutus antaisi hyvän yleistietouden kyseisestä kielialueesta, kahden erikoisalnan sanaston ja peruskäsitteiden tunteuksen sekä hyvän äidinkielen tyyliä. Lyhyen koulutuspolun voi nähdä rinnastuvan Kulttuurirahaston ja Väestöliiton koulutusneuvoston suuntaviittoihin muista ammateista, joista samaan aikaan tehtiin selvitys.

Ehdotuksessa korostetaan koulutuksen ammatillista luonnetta ja tulevien kääntäjien ammattitaitoa. Ammatti-sana itsessään saattoi edustaa ajatusta yksinkertaisemmasta polusta kuin mitä yliopistokoulutus tarjosi, joskaan raportissa ei ole havaittavissa minkäänlaista vähättelevää sävyä – päinvastoin se tuntuu suhtautuvan koulutukseen varsin vakavasti ja arvostaen. Siihen, mitä kääntäminen (tai tulkkaus) on tai mitä varsinaisesti itse kääntämisen opetuksessa tapahtuu, ei ehdotuksessa puututtu. Käännösharjoituksiin oli varattu varsin vähän opetusaikaa. Viikoittaisesta opetustuntimäärästä (20 h) kotona tehtyjen käännösten käsittelyyn oli tarkoitus varata ensimmäisenä vuonna kaksi viikkotuntia ja toisena vuonna yksi, kun erilaisia suullisia harjoituksia oli ensimmäisenä vuonna tarkoitus olla 13 viikkotuntin verran. On todennäköistä, että kääntämistä on näissä suunnitelmassa pidetty melko ongelmattomana koodinvaihtona, mikä ajatus ei 1960-luvulla ollut ollenkaan vieras kielitieteen piirissä; vaikuttihan näihin aikoihin kieliteorioihin suuresti Noam Chomskyn (1957) esittämä vallankumouksellinen ajatus kielten syvärakenteesta, jota sovelsi kääntämiseen käännöstutkimuksen ja opetuksen pioneeri Eugene Nida (1964). Toisaalta saksalaisella kielialueella kääntämisen tarkoituksellisuuden ja erilaisiin funktionaalisiin näkökohtiin kiinnitettiin jo 1960-luvulla huomiota.

Opetusministeriön asettama koulutustoimikunta esitti, Bieseä ja Erämetsää mukailleen, koulutuksen tärkeimmäksi perusteeksi puutteen pätevistä kääntäjistä. Elinkeinoelämän lisäksi tarve koski tiedettä, hallintoa ja matkailua – myös väitöskirjojen käännättäminen huomioitiin (s. 7). Suurin ero mietinnön ja Erämetsän ja Biesen ehdotuksen välillä oli erikoisalojen koulutuksessa. Erämetsä ja Biese olivat sillä kannalla, että erikoisaloja tarvittiin kaksi ja että niiden opiskelu oli syytä aloittaa ensimmäisenä opintovuonna: ”seminaarin oppilas suorittaa jossain korkeakoulussa tai yliopistossa kaksi approbatur-arvosanaa vastaavaa tutkintoa hänen valitsemiin [sic] erikoisaloihin liittyvissä aineissa” (Biese ja Erämetsä 1963: 5–6). Komitea oli karsinut nämä approbaturit pois omasta ehdotuksestaan.

4 Kieli-instituutit aloittavat

Biese ja Erämetsä puhuivat kielikoulusta ja kieliseminaarista; kieli-instituutti-nimitys tuli käyttöön vasta Kielikoulutustoimikunnan mietinnön myötä. Englannilla ja saksalla aloitettiin, vaikka mietintö oli huomattavan kunnianhimoisen muidenkin kielten osalta: ranska, espanja, portugali ja venäjä mainittiin, samoin ”Afro-aasialaiset” kielet (s. 17). Ranska ja venäjä toteutuivatkin melko pian ja espanja myöhemmin Turussa; lisäksi ruotsi ja italia tulivat myöhemmin mukaan. Kieli-instituuteista valmistuneilla oli oikeus käyttää diplomikielenkääntäjän ammattinimikettä; sen epävirallinen lyhenne oli DKK.

Mietintö valmistui lokakuussa 1964, joulukuussa 1965 säädettiin laki kääntäjänkoulutuksen valtioneuvoston päätöksellä, ja toukokuussa 1966 asetettiin valtioneuvoston päätöksellä. Biese ja Erämetsä olivat toivoneet koulutuksen aloittamista jo vuoden 1964 aikana, mutta kiire tuli silti, kun ensimmäiset kieli-instituutit aloittivat syksyllä 1966 Turussa ja Tampereella. Savonlinnassa aloitettiin vuonna 1968 ja Kouvolassa 1971, ja nämä kieli-instituutit pystyivät hyödyntämään Turun ja Tampereen kokemuksia. Savonlinnassa järjeste-

tyillä kieli-instituuttipäivillä 7.–8.2.1969 Turun kieli-instituutin ensimmäinen rehtori Ola Berggren (1969: s.p.) kertoi alustuksessaan Turun alkuvaiheista seuraavasti:

Turun Kieli-instituuttiin valittiin ensimmäiset opettajat 8.8.1966 ja jo 12.9. oli laitoksen määrä aloittaa toimintansa. Meillä oli siis noin kuukausi aikaa laatia opetussuunnitelma, talousarviot vuosiksi 1966 ja 1967, pitää valintakokeet, hankkia ulkolaiset lehtorit, hankkia alkuun tarvittava opetusmateriaali sekä suorittaa muut opetuksen aloittamisen kannalta välttämättömät järjestelyt. [...] Työ instituuteissa pääsi kuitenkin jotenkuten alkuun. Saatiin jonkinlaisia oppikirjoja ja ensimmäiseen hätään sopivia nauhaohjelmia. [- -] Vähitellen saatiin Instituutteihin ohjesäännöt, opettajien palkkaus järjestykseen, oppilaiden kesäpaikkojen hankinta alulle, suhteet luoduiksi ulkomaiden edustustoihin ja vierailevia luennoitsijoita.

Voi vain kuvitella, minkälaista inspiraatiota ja luovaa luovimista toiminnan aloittaminen vaati. Jo opetukseen liittyvien käytännön asioiden järjestely oli haastavaa, ja sen lisäksi oli selvitettävä koko hallinnollinen byrokratia instituuttien omistajuudesta ja valvonnasta. Erityisesti Turussa asia korostui, kun kieli-instituutille muodostettiin Tukisäätiö, joka otti vastuun toiminnasta vuoden 1967 alusta. Muualla kieli-instituutit olivat kaupunkien omistuksessa.

Kieli-instituuttien perustamiseen tarvittiin valtioneuvoston lupa ja todistettu koulutusarve sekä kyky antaa koulutusta. Hakija saattoi olla rekisteröity yhdistys tai säätiö, kunta, kuntainliitto taikka itsenäisenä oikeushenkilönä toimiva yksityinen korkeakoulu tai yliopisto (Laki kieli-instituuttien valtioneuvostuksesta). Kieli-instituutit toimivat suoraan opetusministeriön alaisina. Jokaisella kieli-instituutilla oli erikseen johtokunta, jossa oli myös kaupungin edustus: kaupungeille kieli-instituutit olivat merkittävä koulutuksellinen panostus ja niihin suhtauduttiin suopeasti; niitä myös tuettiin esimerkiksi erilaisin lahjoituksin ja osallistamalla muun muassa tehdas- ja laitosvierailuiden kustannuksiin erityisalojen opetuksessa (Liisa Peltomaa, suullinen tieto). Opiskelijoita otettiin kieli-instituutteihin alussa 30 kieltä ('osastoa') kohti.

Eri kieli-instituuttien opettajat tapasivat toisiaan säännöllisesti ja myös instituutteihin syntyneet opiskelijajärjestöt järjestivät valtakunnallisia tapahtumia. Pienissä laitoksissa yhteenkuuluvuuden tunne oli merkittävä; tämä käy ilmi entisten opiskelijoiden ja opettajien haastatteluista.

Kahden opiskeluvuoden välinen kesä kului pakollisessa kieliharjoittelussa ulkomailla. Ensimmäisenä vuonna – komiteamietintöä seurailleen – opinnoissa oli vieraan kielen opiskelua, toisena vuonna tämän lisäksi erikoisalojen tietoutta sekä vieraalla että äidinkielellä. Turussa erikoisaloja olivat kauppa ja liikenne, tekniikka ja luonnontieteet, hallinto ja yhteiskunta, ja lääketiede ja biologia. Tämä erikoisalojen jako säilyi suurin piirtein samana koko kieli-instituuttiajan.

Aiemmin viitattiin kääntämisen opetuksen melko vähäiseen tuntimäärään, joka Biesen ja Erämetsän esityksestä siirtyi mietintöön ja siitä opetusohjelmiin. Tätä vähäisyyttä selitti Berggren (1969: s.p.) Savonlinnan kieli-instituuttipäivien puheessaan seuraavasti:

Ilman hyvää kielitaitoa ei oppilaan kannata harjoitella sen enempää tulkitseminen kuin kääntämistä-kääm [sic]. Tämän vuoksi kieli-instituuttien ensimmäinen tehtävä on antaa oppilailleen mahdollisimman hyvä ja monipuolinen kielitaito. Tämä tapahtuu ensimmäisen vuoden aikana, jolloin kää-

tämistä ja tulkitsemista harjoitellaan rajoitetusti. Hyvään kielitaitoon kuuluu myös ao. maan taloudellisen ja teknisen kulttuurin tuntemus ja lisäksi tietysti mahdollisimman tarkat tiedot maan oloista. Nämä koetetaan hankkia ensimmäisenä vuonna ja niitä täydennetään toisena.

Koulutus päättyi loppukokeisiin ja käännösnäytteeseen. Loppukokeet olivat yhteiset kaikille instituuteille. Niihin kuului yleiskielen ja erikoisalan tekstin kääntäminen vieraasta kielestä kotimaiseen kieleen ja päinvastoin sekä suulliset keskustelu- ja tulkkauskokeet (Kettunen 2006: 3). Lisäksi viimeisenä keväänä jokainen opiskelija teki käännösnäytteen, pidemmän näyttötyön itse valitsemastaan (ja hyväksytystä) tekstistä. Loppukokeet saattoi tarvittaessa uusida. Loppukokeessa korkeimman arvosanan saanut saattoi hakea oikeutta vanna vala ja toimia valantehneenä kielenkääntäjänä vuonna 1967 voimaan tulleen lain ja asetuksen myötä (Hietanen 2005: 184) (nimike oli sittemmin virallinen kääntäjä, nykyisin auktorisoitu kääntäjä). Kysymys valantehneistä kielenkääntäjistä oli ollut esillä jo vuoden 1964 komiteamietinnössä (s. 20) ja tällaista yhteyttä koulutukseen oli siellä esitetty.

Aloitusvuonna 1966 uutisoitiin sekä Tampereella että Turussa hakijatulvasta: kaksipäiväisiin valintakokeisiin osallistui moninkertainen määrä hakijoita kuin mitä sisään pystyttiin ottamaan. Ola Berggren totesi opiskelijoiden taustoista aiemmin mainitussa esityksessään Liikemiesyhdistykselle, että Turun opiskelijoista suurin osa oli jo opiskellut kieliä yliopistossa tai asunut ulkomailla.

Savonlinnan ensimmäiset opiskelijat aloittivat kun Turun ja Tampereen ensimmäiset vuosikurssit olivat jo valmistuneet, joten sisaroppilaitosten kokemuksista oli Savonlinnassa hyötyä: muun muassa Pauli Roinila kävi keväällä 1968 tutustumassa Turun kieliinstituutin toimintaan (Kettunen 2006: 2). Turkuun syksyllä 1967 palkatut Liisa Peltomaa (englanti) ja Seppo Peltomaa (saksa) olivat puolestaan aloittaneet käännösopetuksen suunnittelun Savonlinnassa jo ennen kieli-instituutin perustamista; käydessään tutustumassa Turun laitokseen he joutuivatkin 'napatuiksi' sinne (Liisa Peltomaa, suullinen tieto). Savonlinnan ensimmäisen toimintavuoden avajaispuhujaksi oli kutsuttu Erik Erämetsä (Erämetsä 1968), yksi koulutushankkeen keskeisistä ideoitsijoista, joka kertoi, ettei instituutti ole mikään ihmeoppilaitos, mutta korosti, että lyhyessä ajassa opiskelijat saavat hankituksi mahdollisimman täydelliset tiedot yhdestä kielestä ja sen erikoisaloista (Kettunen 2006, kansilehden sisäsivu). Avajaisista uutisoitiin Mikkelin alueradiossa 2.9.1968.

Komiteamietinnöt antavat kyllä suuntaviivoja, mutta aivan uuden koulutuksen suunnittelun todellisuus voi silti olla hyvinkin monimutkaista. Käsitykset siitä, mitä kääntäminen on, saattoivat poiketa suurestikin, ja pohdittava oli, miten koulutuksen käytännöt toteuttaisivat päämäärää ”vaivatta kääntämisestä”. Liisa Peltomaa (suullinen tieto) kertoo alkuvaiheiden haasteista, oppimateriaalin puutteesta ja pienistä tiloista. Kieli-instituutti toimi Työväenopistossa kahdessa huoneessa, ja joskus oli turvauduttava siivouskomeeroon, kun tarvittiin äänieristettyä tilaa. Kirjoja saatiin lahjoituksina erityisesti molemmilta Saksoilta mutta myös Yhdysvalloista ja Britanniasta. Tulkkauksen opetukseen perehtyminen vei aikaa, ja Peltomaa kertoo, miten hänet ja hänen saksan lehtorina toimiva miehensä Seppo Peltomaa lähetettiin kolmeksi viikoksi Montereyhin Army Language Schooliin tutustumaan tulkkiopetukseen. Vaikka kaksivuotinen koulutus ei täysin täyttänyt sille asetettuja tavoitteita, vakiinnutti se koulutusalaan: opetuksen, kirjaston, kieli- ja

tulkkausstudioiden, tietopalveluiden ja kieliharjoittelun ohjeistukset ja materiaalit oli kaikki luotava alusta, ja opettajien oli opetettava kääntämisen opetuksen pedagogiikkaa, kaikki tämä aikana, jolloin ei internetistä ollut tietoaakaan eikä suomenkielistä oppimateriaalia ollut. Pedagogiikkaa ja samalla kääntämisen teoriaa kehittivät eri kieli-instituuteissa lukuisat opettajat. Turussa Atso Vuoristo oli erityisesti kääntämisen ja käännösviestinnän teorian kehittäjä ja välittäjä; Tampereella Roland Freihoff oli aktiivinen ja tärkeä vaikuttaja; Savonlinnassa Pauli Roinila osallistui kieli-instituutin työn kehittämiseen ja myöhemmin myös suomensi käännöstieteellistä kirjallisuutta (Reiss ja Vermeer 1986), jonka tärkeyttä hän oli korostanut jo kieli-instituutin alkuaikoina (Roinila 1969).

5 Arjen aherrusta

Opetussuunnitelmat, lukujärjestykset ja raportit kertovat opetuksen sisällöistä, mutta siitä, miten opetus käytännössä sujui, täytyy tietoa hakea kiertoteitä. Näitä kiertoteitä ovat arkistoaineistoissa säilyneet puheet, alustukset ja esitykset, opettajankokousten pöytäkirjat sekä silloisten opiskelijoiden ja opettajien haastattelut. Turun kieli-instituutin alkuaikoina koulutus perustui sekä Ola Berggrenin (1968) että Liisa Peltomaan mukaan hyvin paljon kääntämisen käytäntöön ja opiskelijoiden omaan tiedonhankintaan: tarvittavia (erikoisalojen) sanalistoja koostettiin luettavan materiaalin pohjalta, käännöksiä oli viikossa useita, ja kääntämisen ja kielen lisäksi opiskeltiin suomen kieltä, terminologiaa, yhteiskunnallista ja kulttuuritietoutta sekä kirjallisuutta. Berggren (1967) puhui alustuksessaan Turun liikemiesyhdistykselle englantilaisesta 'tutorial-systeemistä' ja kertoi, että opiskelijat saivat tiedonhankinnassaan varsin aktiivisesti ja itsenäisesti ottaa yhteyttä asiantuntijoihin ja vierailta erilaisissa laitoksissa ja yrityksissä selvittäessään käännettäviin teksteihin liittyviä asioita. Berggren totesi yhteistyön vaikuttaneen myös niin, että opiskelijat saivat vastuuta ja tätä myöden aikaan parannuksia esimerkiksi kielistudion käytössä.

Turun kieli-instituutin arkistossa on säilynyt opettajainkokousten pöytäkirjoja vuodesta 1969 lähtien. Syksyllä 1969 kieli-instituutti siirtyi vanhoista työväenopiston tiloista Kaskenmäestä Aurakadulla sijaitsevaan jugend-taloon, josta saatiin kaksi ylintä kerrosta ja vieläpä kahvio kellarikerrokseen. Ehkä uudet tilat auttoivat kokousten järjestämisessä tai ainakin kokouspapereiden arkistoisemisessa – enää ei ollut samanlaista tilanahautta kuin vanhoissa työtiloissa, joissa siivouskomeroakin oli pitänyt käyttää.

Opiskelijat osallistuivat aktiivisesti opettajainkokouksiin erityisesti ajankohtaisten asioiden kuten tutkinnonuudistuksen lähestyessä. Kokouksissa käsiteltiin oppimateriaaleja ja niiden luomista, valinta- ja loppukokeita (joiden järjestämisessä kieli-instituutti vuorottelivat), kirjaston ja kielistudion asioita, erityisesti niihin liittyviä virkoja, joita kipeästi tarvittiin ja lopulta myös saatiin. Menneen maailman havinaa on kielistudioon liittyneissä ongelmissa: ulataksi häiritsi kuuluvuutta, eivätkä tarkoitusta varten hankitut 'kuristimet' olleet helpottaneet tilannetta (Turun kieli-instituutti, opettajainkokousten pöytäkirja 18.12.1969). Yleinen siisteys ja järjestys puhuttivat. Opettajien työskentely oli melko ahdasta yhteisessä opettajainhuoneessa; paikat tuntuvat usein olleen epäjärjestyksessä ja myös yhteisiä opetusvälineitä katosi, kun niitä ei heti viety omille paikoilleen.

Berggrenin jälkeen instituutin rehtorina toiminut Atso Vuoristo laati vuonna 1969 Opettajan oppaan (Vuoristo 1969), jossa käsiteltiin näitä ongelmia. Myöhemminkin järjestystä jouduttiin vahtimaan. Opettajainkokouksen pöytäkirjan 26.10.1971 kolmas pykälä kuuluu seuraavasti: ”Yleinen järjestys ja siisteys. Päätettiin, että työryhmä K. Varantola [myöhempi Tampereen yliopiston professori, rehtori ja kansleri], S. Peltomaa ja L. Peltomaa siivoavat opettajainhuoneen yleiset kaappitilat 28.10. klo 13.00 ja että kukin opettaja tyhjentää oman postilokeronsa tarpeettomista papereista.”

Turun asioiden lisäksi opettajainkokouksissa käsiteltiin kieli-instituuttien yhteisiä asioita. 11.9.1969 aiheena oli opetusmateriaalien vaihto, johon aloite oli tullut Savonlinnasta. Tiedonvaihtoa oli kyllä opetusmateriaaleista ollut alusta asti: Kieli-instituuttien johtajien kokouspöytäkirjasta 23.10.1966 ilmenee sovitus, että kieli-instituutit vaihtavat kopioita muun muassa sanakirjalueteloistaan. Myös erikoisalojen loppukokeista keskusteltiin. Koska kieli-instituuttien valvontalautakunta ei ollut halunnut suitsia liikaa erityisalojen opetusta, ei siitä ollut valtakunnallista ohjeistusta vaan kieli-instituuteilla oli siinä enemmän liikkumavaraa kuin muun opetuksen suhteen. Tämän vuoksi kuitenkin opiskelijat päätyivät loppukokeisiin eri paikkakunnilla melko erilaisin tiedoin. Yhteisellä päätöksellä, jossa olivat mukana myös opiskelijat, täsmennettiin erikoisaloja. Turun kieli-instituutti oli tässä itsenäisyyden kannalla, mutta kompromissi löytyi siitä, että loppukoevalmisteluissa instituutit keskustelivat erikoisaloista niin, että pystyttiin valitsemaan kaikille sopivia aiheita (Turun kieli-instituutti, opettajainkokouksen pöytäkirja 21.10.1969).

Arjen kulusta ja materiaalisesta ympäristöstä antaa kuvaavan esimerkin edellä mainittu Atso Vuoriston (1969) Opettajan opas. Nykylukijalle vieras kopiointimuoto, vahakset, oli tuolloin varsin tavallinen, ja siihen annettiin perusteellisia ohjeita oppaassa (s. 11):

Konekirjoituskomero on opettajien käytössä kaikkina aikoina. [...] Komeron hyllyllä on instituuttikäyttöön konsepti-, konekirjoitus- ja hiilipaperia ja korjauskumi, samoin vahaksia ja korjauslakkaa sekä liittimiä. Siellä on myös monistustilaus- ja valokopiotilauslipukkeita. [...] Noudata monistuksessa seuraavia ohjeita.

Laadi vahakset virheettömiksi ja myös asettelultaan siisteiksi ja selviksi. Heikkolaatuisia monisteita ei missään tapauksessa pidä käyttää. Moniste on aina varustettava tarpeellisin merkinnöin, jotka selviävät oheisista malleista. [...] Kuhunkin vahakseen liitetään asianmukaisesti täytettynä monistustilauslipuke. Jos sivuja on useita, ne on kiinnitettävä yhdessä lipukkeeseen esim. liittimellä.

Arkistossa on säilynyt myös ensimmäisten puhelinten vuokrasopimukset Turun kaupungin puhelinlaitokselta – puhelimia oli ensimmäisten kolmen toimintavuoden aikana kolme. Muuton myötä Aurakadulle puhelinten määrä nousi kahdeksaan, ja lisäksi 1.9.1969 astui voimaan vuokrasopimus ”yksisuuntaisesta rahapuhelimesta”, siis kolikko-puhelimesta opiskelijoiden käyttöön. Alin puhelinmaksu oli kaksikymmentä penniä, ja vuokrasopimuksen mukaan Kieli-instituutti takasi Puhelinlaitokselle vuotuisen 480 markan tuoton. Jos tuotto jäi alle tuon summan, korvasi kieli-instituutti puhelinlaitokselle puuttuvan määrän, ja jos tuotto olisi yli 480 mk vuodessa, maksaisi Puhelinlaitos kieli-instituutille 20 % ylimenevästä osasta.

6 Koulutus pitenee kolmivuotiseksi

Jo ensimmäisen kaksivuotisen vuosikurssin aikana heräsi kysymys koulutuksen riittävydestä (Liisa Peltomaa, suullinen tieto). Ola Berggren raportoi Turun kauppakamarin koulutusneuvostolle pitämässään alustuksessa syksyllä 1968 Turun kieli-instituutin lähettämästä työhönsijoittumiskyselystä, johon ensimmäisistä 52 valmistuneesta diplomikielenkääntäjistä 42 oli vastannut (Berggren 1968). Berggrenin mukaan kielenkääntäjillä oli ”parempi käännöstaito kuin mistään muusta koulusta valmistuneella”, mutta työnantajat eivät vielä olleet hahmottaneet koulutuksen ja tutkinnon erikoisluonnetta: koulutusta vastaavassa vakituksessa työsuhteessa oli vain 7 valmistunutta (tosin Berggrenin luvuissa tuntuu olevan jonkin verran tulkinnallisia eroja). Suuri osa valmistuneista oli hakeutunut jonkun muun koulutuksen piiriin, minkä Berggren totesi todennäköisesti johtuneen tuloksettomasta työnhausta.

Elinkeinoelämän toiveita puolestaan kartoitti Heikki Lamppu (1967) opetusministeriölle tekemässään selvityksessä siitä, ”mitä tietoja ja taitoja elinkeinoelämän eri haarat kielenkääntäjiltä ja tulkeilta odottivat”.¹ Lamppu kysyi elinkeinoelämän edustajilta, mitä kieliä heidän edustamissaan yrityksissä käytettiin, minkä kielten taidosta oli eniten puutetta (ja oliko kyse kääntämisestä vai tulkkauksesta), riittääkö kääntäjälle yksi kieli, minkälaista erikoisalojen perussanastoa yrityksessä tarvittiin ja miten työnantajat edistäisivät erikoisalatuntemusta. Melko kattavan tutkimuksen vastaajajoukko oli huolellisesti valittu elinkeinoelämän eri aloilta työnantajyhdistysten ja -liittojen kautta (n. 300 yksikköä, joihin kuului yrityksiä, liikkeitä, laitoksia, virastoja ja järjestöjä). Vastaajien mukaan ”Suomen kokoisessa maassa ei yleensä tarvita ’yksikielisiä’ kääntäjiä. Suomalaiset yritykset ovat suhteellisen pieniä ja kääntäjät joutuvat käyttämään kotimaisten kielten lisäksi keskimäärin kahta vierasta kieltä” (Lamppu 1967). Vain yhdelle viidesosalle vastaajista olisi riittänyt yhden kielen taito – jos se oli ”paljon kysytty ja pulaa aiheuttava venäjän kieli”.

Tulkin tehtäviä oli kyselyn mukaan huomattavan vähän, ja ajatuksena tuntui olevan, että ”hyvästä kääntäjistä tulee pienellä harjoituksella aikaa myöten myös käyttökelpoinen tulkki” (Lamppu 1967). Vieraiden kielten lisäksi kääntäjän oli hallittava konekirjoitus (suuri osa vaati tässä myös tiettyä lyöntinopeutta) ja joissain tapauksissa pikakirjoitus. Erikoisala oli myös tärkeä, joskin joillain aloilla todettiin kielitaidon riittävän: ”erikoisalan sanaston oppii muutamassa kuukaudessa itse työpaikalla”. Lisäksi oletettiin ”koke-musta ns. konttorirutiinien ja -koneiden hoidossa”. Kielten hierarkiassa oli ensisijaisena ruotsi, toisena englanti ja sitten saksa, ranska ja venäjä.

Jälkikäteen tarkasteltuna voi todeta, että kahdesta koulutuksen perustelusta – työelämän tarpeet ja ylioppilastulva – vain jälkimmäinen näyttää lunastaneen paikkansa. Monet valmistuneet kääntäjät työskentelivät esimerkiksi vientisihteereinä tai kirjeenvaihtajina, ja kielitaitoa vaativien töiden (ja käännöstöiden) osuus toimenkuvassa oli vaihteleva.

---

¹ Sain käyttööni Lampun tutkimuksesta vain 4-sivuisen lyhennelmän, joka on tehty Kieli-instituutin koulutusrakenteessamme -seminaaria varten Savonlinnassa 7–8.2.1969 (Turun yliopiston Monikielisen käännösviestinnän arkisto). Lyhennelmässä on mukana tutkimuksen luvut 2 (Tutkimuksen tarkoitus), 3.1 (Vastaajien valinta), sekä 6 (Loppupäätelmiä). Seminaari, jonka tarpeisiin lyhennelmä on tehty, kulkee joissain dokumenteissa myös nimellä ”Savonlinnan kieli-instituuttipäivät”.

Niinpä vuonna 1969, kolme vuotta Turun ja Tampereen ja vain vuosi Savonlinnan kieli-instituutin perustamisen jälkeen valmistui kääntäjänkoulutusta kehittämään suunnattu uusi komiteamietintö (KM 1969).

Mietinnössä palattiin 1960-luvun koulutuspolitiikan tavoitteisiin: ”koulutusmahdollisuuksien luominen uusille ylioppilaille ja siten ns. ylioppilastulvan kanavoiminen” (KM 1969: 15), mutta koulutuksen monipuolistamiseksi tarvittiin lisätoimenpiteitä. Vuonna 1971 koulutus muutettiin kolmivuotiseksi. Kolmas vuosi toi opiskelijoille toisen pakollisen kielen ja lisäsi kielivalikoimaa muutenkin. Turussa alkoi ranska, jota opiskeltiin neljä vuotta. Uusien kielten lisääminen koulutusohjelmaan ei ollut yksinkertaista; Turku olisi halunnut perustaa Suomen Kääntäjien Yhdistyksenkin ehdottaman ”ruotsin osaston” (Turun kieli-instituutti, opettajainkokousten pöytäkirjat 20.4.1970 ja 25.8.1971), mutta tähän ei saatu lupaa. Vapaaehtoisena kielenä ruotsia pystyi Turussa opiskelemaan muutaman viikkotunnin verran. Lampun tutkimuksen valossa vaikuttaa hieman oudolta, että ruotsi, jota elinkeinoelämä olisi tarvinnut, kohtasi vastatuulta.

Kouvolan kieli-instituutti aloitti suoraan kolmivuotisena. Kouvolan instituutin avajaisissa puhunut, tuolloin jo opetusministeri Jaakko Itälä (1971) korostikin Kouvolan hyvää asemaa: se sai aloittaa muiden instituuttien kokemusten pohjalta ja hyödyntää niitä. Itälä mainitsi puheessaan myös osin ristiriitaisetkin keskustelut kieli-instituuttien antamasta koulutuksesta ja sen mahdollisesta kapeudesta, ja totesi, että opiskelijoita eivät huonotkaan työmarkkinanäkymät pelota: kaikkiin kieli-instituutteihin oli hakijoita tuona vuonna yhteensä 1038, joista 17 % eli 193 hakijaa tuli valituksi. Itälä otti myös esille kieli-instituuttien tuoman lisäarvon niille paikkakunnille, joille niitä oli perustettu, ja mainitsi kaupunkien välisestä kilpailustakin niiden pyrkiessä saamaan kieli-instituuttia omalle paikkakunnalle.

7 Koulutuksen yliopistollistuminen

Tutkinno uudistuksen lähestyessä 1970-luvun loppupuolella oli sekä koulutuksen sisältä että ulkopuolelta alkanut kuulua ääniä, jotka vaativat lisää tieteellisyyttä koulutukseen. Todettiin, että ammattisuuntautuneisuus ei tarkoittanut pelkästään käytännön valmiuksia ammatillisella tehtäväalueella toimimiseen, vaan koulutuksen piti antaa valmiudet myös ”oman alan kehityksen itsenäiseen seuraamiseen ja oman toimialueen ammattikäytännön kehittämiseen tieteelliseltä pohjalta” (KM 1977: 43). Yleisesti sellaisia koulutusmuotoja, joista ei ollut väylää jatkokoulutukseen, pyrittiin vähentämään (”umpiperät”; Kettunen 2006: 6). Kieli-instituuttien valvontalautakunta esitti vuonna 1977 koulutuksen valtiollistamista ja kieli-instituuttien liittämistä korkeakouluihin. Yliopistollistumista tukivat voimakkaasti myös opiskelijat. Kieli-instituuttien ylioppilaskuntien liitto totesi opetusministeriölle toimittamassaan julkilausumassa 12.2.1978 muun muassa, että ”ainoa vaihtoehto on kääntäjäkoulutuksen muuttaminen korkea-asteen koulutukseksi.”

Jyri Kettunen (2006: 7) toteaa Savonlinnan kieli-instituutin historiikissaan, että opetusministeriö ja hallitus olivat todenneet kieli-instituuttien koulutuksen korkeatasoiseksi, mikä helpotti niiden liittämistä yliopistoihin. Myös käänöstutkimuksen tulosten soveltaminen käytännössä ja valvontalautakuntien korkeakoulujäsenten tuki vaikutti-

vat siihen, että koulutuksen siirtyminen yliopistoihin nähtiin positiivisena. Uudistus toteutui vuonna 1981, kun Turun, Tampereen, Savonlinnan ja Kouvolan kieli-instituutit liitettiin Turun, Tampereen, Joensuun ja Helsingin yliopistoihin.

Kieli-instituuttien peruja oleva raskas opetusrakenne ja tutkimusvirkojen vähäisyys tai suoranainen puute olivat ensimmäisiä ongelmia uudessa yliopistollisessa koulutuksessa. Vähitellen kaikkiin laitoksiin (jotka nyt olivat hiukan eri nimisinä eri puolilla Suomea) saatiin apulaisprofessoreja ja jopa professuureja (Kettunen 2006: 9). Apulaisprofessoreja oli käytännössä kaikissa pääkielissä kaikissa laitoksissa; Savonlinnassa ja Kouvolassa näiden kielikohtaisten apulaisprofessuurien lisäksi oli erityiset kääntämisen professuurit. Kun professorin ja apulaisprofessorin kelpoisuusvaatimukset yhdenmukaistettiin vuoden 1993 kelpoisuusasetuksella, luovuttiin vähitellen myös apulaisprofessorin virkatyypistä (Miettinen 2012: 13). Sittemmin niin sanottu tenure track -järjestelmä palautti apulaisprofessori-nimikkeen yliopistoille ja mahdollisti toimien avaamisen uran alkuvaiheessa oleville tenure-polun kautta.

8 Tutkimus koulutuksen pohjana

Vuoden 1977 komiteamietinnön peräänkuuluttaman kotimaisen tutkimuksen pohja syntyi institutionaalisten puitteiden ja 'kriittisen massan' lisääntymisen myötä. Ensimmäinen kääntämistä käsittelevä yleiskatsaus Suomessa oli Rune Ingon vuonna 1980 ilmestynyt *Kääntämisen teoriaa ja sen sovellusta*. Kirja syntyi luentosarjan pohjalta opetuksen tarpeisiin ja sen tärkeänä innoittajana oli silloinen angloamerikkalainen kääntämisen tutkimus. Ingon kirja oli pitkään ainoa suomeksi kirjoitettu kääntämistä käsittelevä teos, ja siitä tehtiin vuonna 1990 uudistettu ja laajennettu painos *Lähtökielestä kohdekieleen: johdatusta käänntieteeseen*.² Turussa vaikuttaneen Atso Vuoriston kääntämistä ja siihen liittyvää teoriaa monipuolisesti ja syvällisesti käsitelleet luennot jäivät valitettavasti käsikirjoitukseksi, mutta Turussa ne aiheuttivat pienimuotoisen vallankumouksen ja innostivat myös opiskelijoita mukaan keskustelemaan kääntämisestä teoreettiselta pohjalta.

Kääntäminen oli mukana myös Kari Sajavaaran vuonna 1980 toimittamassa teoksessa *Soveltava kielitiede*. Kääntämistä koskevan artikkelin kirjoittaja Kirsti Toivainen (1980) näki kääntämisen tekstilingvistiikan sovelluksena. Artikkelin, kuten Ingon kirjakin, oli sikäli huima harppaus, että viestinnän ja tekstilingvistiikan merkitys kääntämisen tutkimuksessa korostuivat. Viestinnän ja kääntämisen teorioiden mukaisesti kääntäminen nähtiin kuitenkin edelleen vain siirtoprosessina, jonka ei pitänyt vaikuttaa sisältöön. Kieltä pidettiin tavallaan sisällöstä erillisenä kategoriana, joka voitiin vaihtaa toiseen kieleen sisällön kärsimättä tai muuttumatta.

Kääntämisen perustutkimuksen kriittistä massaa alkoivat 1980-luvulla kasvattaa myös kääntäjänkoulutuslaitosten pro gradu -tutkielmat. Ensimmäiset väitöskirjat, joissa kääntäminen oli eksplisiittisesti tutkimuskohteena – tehtiin ne sitten käänntutkimuksen alalta tai lähialoilta (kuten tekstilingvistiikka tai ammattikielten tutkimus) –, valmistuivat niin ikään 1980-luvulla. Useimmiten väittelijät olivat kääntäjänkoulutuslaitosten opetus-

² Teoksesta on myös ruotsinkielinen laitos *Från källspråk till målspråk* (Ingo 1991).

henkilökuntaa, vaikka varsinaisesti väitökset saatettiin tehdä (muiden) yliopistojen kielten tai filologian laitoksille, sillä alkuvaiheessa kääntäjänkoulutuslaitoksilla ei ollut tarjota tutkijankoulutusta.

1980-lukua pidetään perustellusti kääntämisen tutkimuksen räjähdysmäisen kasvun aikana myös kansainvälisesti, minkä voidaan ajatella heijastuneen myös Suomen tilanteeseen. Toisaalta on ilmeistä, että koulutuksen tuoma infrastruktuuri ja opinnäytteiden luoma kriittinen massa olivat osaltaan vahvistamassa kääntämisen tutkimuksen vahvistumista Suomessa. Vuonna 1979 alkaneet Jyväskylän kääntäjäseminaarit saivat pian seuraajia 1980-luvun alussa, jolloin vaasalaisen Viestinnän tutkijayhdistys VAKKI ry:n seminaarit ovat muodostaneet tärkeän foorumin kääntämisen tutkimuksen ja sen läheisten tutkimusalojen väliselle yhteistyölle ja ajatustenvaihdolle. Vuonna 1988 järjestettiin kansainvälinen kääntämisen tutkimuksen konferenssi TRANSIF – Translation in Finland Savonlinnassa, ja tuolloin vielä ehkä hieman tuntemattomammat nimet, kuten Gideon Toury, olivat muutenkin usein nähtyjä vieraita Savonlinnassa. Siellä myös järjestettiin jatkokoulutusseminaareja kesäisin 1990–1994. Turussa pidettiin 1992 pohjoismainen kääntämisen teorian konferenssi (SSOT IV) ja 1994 kansainvälinen tulkkauksen tutkimuksen konferenssi. Maailman kääntäjien järjestön Fédération Internationale des Traducteursin (FIT) maailmankongressi on pidetty Suomessa kaksi kertaa, Lahdessa 1966 ja Tampereella 2005.

9 Koulutuksen ja tutkimuksen uudet haasteet

Mikään koulutus ei elä tyhjiössä, ei kääntämisenkään. Yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat koulutuksen suuntiin, ja tutkinno uudistukset ovat heitelleet myös kääntämisen opetusta vuosien ja vuosikymmenten varrella. Yliopistoihin siirtymisen jälkeen koulutukseen vaikutti seuraavaksi niin sanottu Bolognan prosessi, jonka seurauksena yliopistollisia rakenteita muokattiin takaisin kaksiportaisuuden suuntaan: maisteri- ja kandidatkinnon erillisyyttä lisättiin.

Suomessa kääntämisen ja tulkkauksen opettajat ovat aina tehneet yhteistyötä yli laitospäivä- ja yliopistorajojen. Kieli-instituuttien aikana opettajat tapasivat säännöllisesti, olivathan toiminnan peruslinjat ja opetusohjelma pääosissaan yhteisesti määritelty. Opetuksen siirryttyä yliopistolliseksi opettajien välinen yhteydenpito jatkui, vaikka lakisääteiset puitteet siihen olivat poistuneet. Yhteistyön voimasta on esimerkki kääntäjiä ja tulkkeja kouluttavien yksiköiden sopimus valtakunnallisen yhteistyön tiivistämisestä, niin sanotusta ristiinopiskelusta. Opiskelijat voivat osallistua yksittäisille toisen yliopiston kursseille (esimerkiksi auktorisoitu kääntäminen) ja opettajilla puolestaan on pääsy yhteiseen Kääntämisen ja tulkkauksen opetusmenetelmävarantoon, jossa jaetaan hyviä käytänteitä. Tämä Tiedon helmi -palkinnonkin (2016) saanut digitaalinen opetusmenetelmäpankki perustettiin Itä-Suomen yliopiston aloitteesta, ja se nousi aikanaan vähentyneiden määrärahojen kurimuksesta: yhteistyö toi lisäresursseja opetukseen.

Yhdistävä tekijä on myös Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton (SKTL) Opettajien ja tutkijoiden jaosto (V jaosto). Riitta Oittisen toimittama *Teoriaa ja käytäntöä* -palsta SKTL:n *Kääntäjä*-lehdessä vuodesta 1990 pitkälle 2000-luvulle solmi yhteyksiä opetta-

jien, tutkijoiden ja kääntäjien välille, ja opettajia on ollut mukana liiton elimissä hallituksesta *Kääntäjä*-lehden toimikuntaan ja palkintoraateihin. Vuodesta 2003 lähtien jaosto on toiminut käännöstieteen kansallisena tieteellisenä järjestönä. Tähän oli osaltaan vaikuttamassa vuonna 1999 aloittanut valtakunnallinen kielentutkimuksen tohtorikoulu Langnet, jossa kääntämisen ja tulkkauksen tutkijoilla oli oma alaohjelmansa. Sen esimerkki kannusti luomaan valtakunnallisen elimen, johon myös tutkijankoulutuksen ulkopuolella olevat kääntämisen tutkijat ja opettajat voisivat liittyä, ja V jaoston jäsenistön keskuudessa tehdyn kyselyn (Salmi ja Jantunen 2003) perusteella jaosto todettiin otollisimmaksi mahdolliseksi järjestäytymismuodoksi. Samana vuonna alkoi vuosittaisten tutkijoita, kääntäjiä ja kääntämisen opiskelijoita yhteen kokoavien Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen (KäTu) symposiumien sarja, jonka järjestelyitä jaosto on hoitanut yhteistyössä kulloisenakin vuonna järjestäjätahona olevan yliopiston kanssa.

10 Lopuksi

Suomalaisen kääntäjänkoulutuksen historia on ollut vahvasti sidoksissa yhteiskuntaan ja sen kulloisiinkin tarpeisiin ja ideologioihin, ja opettajien ja opiskelijoiden lisäksi taustavaikuttajia on ollut monia. Tässä artikkelissa on ollut mahdollista käsitellä koulutuksen kehitystä vain pintaa raapaisten. Arkistojen kartoittaminen on kuitenkin tuonut esiin rikkaan ja monipuolisen aineiston, joka on hyödynnettävissä laajempaan tutkimukseen. Tällöin myös teoreettisempi lähestymistapa on mahdollinen: esimerkiksi Actor-Network-teoria, jota koulutuksen tutkimuksessa on sovellettu oppialojen syntyyn (Heikkinen, Pätäri ja Teräsahde 2019: 85), olisi varsin sopiva toimijoiden tarkasteluun. Laajempi tutkimus hyötyisi myös kääntäjänkoulutuksen suunnitteluvaiheen ja rakenteiden vertailusta muihin uusiin koulutusaloihin sekä toisaalta kielikoulutukseen yleensä. Toinen mahdollinen suunta on arjen ja materiaalisuuden tutkimus. Molemmat lähestymistavat valaisisivat kohta jo 60-vuotiasta kääntäjänkoulutusta, siihen vaikuttaneita tekijöitä ja sen juurtumista ja vaikutuksia yhteiskuntaan.

Lähdeluettelo

Tutkimusaineisto

Berggren, Ola 1967. Puhe Turun liikemiesyhdistyksen kokouksessa 29.9.1967. Käsikirjoituskopio. Monikielisen käännösviestinnän arkisto, Turun yliopisto.

Berggren, Ola 1968. Alustus Turun kauppakamarin koulutusvaliokunnan kokouksessa 21.10.1968. Käsikirjoituskopio. Monikielisen käännösviestinnän arkisto, Turun yliopisto.

Berggren, Ola 1969. Alustus Savonlinnan kieli-instituuttipäivillä. Käsikirjoituskopio. Monikielisen käännösviestinnän arkisto, Turun yliopisto.

Biese, Y. M. ja Erik Erämetsä 1963. Ehdotus kielenkääntäjä- ja tulkki-koulutuksen järjestämiseksi. Ylioppilaiden jatkokoulutus- ja työhönsijoitusohjelma 1963–70. Helsinki: Suomen Kulttuurirai-

hasto ja Väestöliitto. Turun yliopiston arkisto. Kokoelma: Opettajankoulutus, Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan perustaminen, Kieli-instituutin perustaminen 1963–1971, Arkistotunnus I Hi:7.

Erämetsä, Erik 1968. Puhe Savonlinnan kieli-instituutin avajaisissa. Käsikirjoituskopio. Monikielisen käännösviestinnän arkisto, Turun yliopisto.

Itälä, Jaakko 1971. Puhe Kouvolan kieli-instituutin avajaisissa 6.9.1971. Käsikirjoituskopio. Monikielisen käännösviestinnän arkisto, Turun yliopisto.

KM 1964. A 12 Kielikoulutustoimikunnan mietintö.

KM 1969. B 73 Kieli-instituuttien valvontalautakunnan mietintö kieli-instituuttien kehittämistä.

KM 1977. 34 Kieli-instituuttien valvontalautakunnan mietintö kieli-instituuttien aseman ja kääntäjätutkimuksen uudistamisesta.

Lamppu, Heikki 1967. Selvitys kieli-instituutissa loppututkimuksen suorittavien työllistämismahdollisuuksista. Helsinki: Opetusministeriö.

Peltomaa, Liisa 2020. Haastattelu, 4.3.2020 (Leena Salmi ja Outi Paloposki). Monikielisen käännösviestinnän arkisto, Turun yliopisto.

Roinila, Pauli 1969. Alustus. Savonlinnan kieli-instituuttipäivät 7.–8.2.1969. Moniste, Monikielisen käännösviestinnän arkisto, Turun yliopisto.

Turun kieli-instituutti. Katsaus lukuvuosiin 1968–1971 ja kertomus 6. toimintavuodesta 1971–1972. Turun yliopiston arkisto. Kokoelma Turun yliopiston ja Turun Kieli-instituutin yhteistyöryhmä – raportit – pöytäkirjat. Arkistotunnus X Hd:1.

Turun kieli-instituutin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 1966–1981. Kansallisarkisto/Turun toimipiste. Arkistoyksikkö Cc:1.

Vuoristo, Atso 1969. Opettajan opas. Turun kieli-instituutti, moniste. Turun yliopiston arkisto. Turun yliopiston ja Turun Kieli-instituutin yhteistyöryhmä – raportit – pöytäkirjat. Arkistotunnus X Hd:1.

Kirjallisuuslähteet

Alkio, Paula, Jonna Mervelä, Marketta Ritamies, Marjatta Törhönen & Ritva Åberg (toim.) 2001. *Mukana elämässä: Väestöliitto 1941–2001*. Helsinki: Väestöliitto.

Chomsky, Noam 1957. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783112316009>

Heikkinen, Anja, Jenni Pätäri & Sini Teräsahde 2019. *Disciplinary Struggles in and between Adult, Vocational and General Education in the Academy: Lessons from Finland*. Teoksessa: Anja Heikkinen, Jenni Pätäri & Gabriele Molzberger (ed.) *Disciplinary Struggles in Education*. Tampere: Tampere University Press, 83–115. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-002-1>

- Hietanen, Kaarina 2005. *Virallinen kääntäjä paljon vartijana: ammattitoiminnan ja auktorisointimenettelyn yhteensovittamisen haaste*. Tampere: Tampere University. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-6436-2>
- Ingo, Rune 1980. *Kääntämisen teoriaa ja sen sovellusta*. Fennistica 1. Åbo: Åbo Akademin suomen kielen laitos.
- Ingo, Rune 1990. *Lähtökielestä kohdekieleen: johdatusta käännteoriaan*. Helsinki: WSOY.
- Ingo, Rune 1991. *Från källspråk till målspråk: introduktion i översättningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Luukkainen, Matti 1999. Emeritusprofessori Erik Erämetsä (Muistokirjoitus). *Helsingin Sanomat* 27.9.1999.
- Miettinen, Tarmo 2012. Apulaisprofessorin paluu. *Acatiimi* 5, 13.
- Nida, Eugene 1964. *Toward a Science of Translating*. Leiden: Brill.
- Pohls, Maritta 1989. *Suomen Kulttuurirahaston historia*. Helsinki: WSOY.
- Reiss, Katharina & Hans J. Vermeer 1986. *Mitä kääntäminen on: teoriaa ja käytäntöä*. Lyhentäen suomentanut Pauli Roinila. Helsinki: Gaudeamus.
- Salmi, Leena & Jarmo Jantunen 2001. Käännöstieteellistä toimintaa virkistämään. *Kääntäjä* 7, 12–13.
- Toivainen, Kirsti 1980. Kääntäminen. Teoksessa: Kari Sajavaara (toim.) *Soveltava kielitiede*. Helsinki: Gaudeamus, 238–255.

Kirjoittajat

Outi Paloposki on Turun yliopiston emeritaprofessori. Hänen erikoisalansa on kääntämisen historia.

Sähköposti: [outi.paloposki\(at\)utu.fi](mailto:outi.paloposki@utu.fi)

Riitta Jääskeläinen on Itä-Suomen yliopiston englannin kielen kääntämisen ja tulkkauksen professori. Hän on tutkinut erityisesti kääntämisen prosesseja.

Sähköposti: [riitta.jaaskelainen\(at\)uef.fi](mailto:riitta.jaaskelainen@uef.fi)

